

ACC. N:R M. 13670 : 1-7.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *B. O. Bondesson, Lesjöfors*
Härad: *I Möre* Berättare: *"*
Socken: *Gullabo* Berättarens yrke: *folksamlingare*
Uppteckningsår: *1954* Född år *1884* i *Gullabo*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Möbelmåleri. s. 1-7.

LWF 89.

*(se tidigare upptecken.
M. 12495; med västern
samma innehåll.)*

ACC. N:R M. 13670: /.

MÖBELMÅLERI.

Är man ute för att uppsöka gamla målade möbler i denna bygd ska man finna dem på många ställen, huvudsakligen i gamla hem, som inte genom auktioner i samband med hemmens upplösning blivit skingrade. Men man kan inte få så mycket samlat på samma ställe utan man gör klokast i att söka i åtskilliga gårdar, som är kända för kontinuitet inom vissa familjer.

Att hitta en trindstol med målade slingor och årtalet 1647 låter sig göra. Det är antagligen en av de älsta i trakten och är tillfinnandes i Gullaboås. Den är gjord av björk med rund sits, svängt ryggstöd och har tre ben. Färgen är blå med svarta slingor och årtal. Troligtvis är den gjord i trakten men för övrigt är inte mästaren känd. I många andra byar kan man även finna en hel del gamla möbler av skilda slag. I en gård fann jag ett slagbord med svarvade ben och ovala sidor. Färgen var helt vit med en gulaktig cm. bred ring som gick omkring hela bordskivan omkring 5 cm. från kanten. Det var från början av förra århundradet eller möjligen från slutet av 1700-talet. Gamla stolar från den nämnda tiden är inte lätt att finna. En med rakt ryggstöd och rikt ornamenterat med ett par initialer i den ena kanten av ryggstödet och årtalet 1781 fanns för några år sedan i en gård. Om den fortfarande

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Laf 89

1

Se M 12495:1-4

ACC. N:R M. 13670:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

är i behåll, är inte känt. På auktionen efter gamle riksdagsman Jonas Jonasson i Gullaboås såldes en mängd gamla värdefulla möbler, som man inte riktigt förstod att uppskatta värdet på. Då möbeltillverkningen började ske fabriksmässigt ratades de gamla hemgjorda möblerna, vilka många gånger var sinnrikt utförda med lönnfack och lådor och polerade. Detta gällde huvudsakligen kistor och chiffonjér.

Kistan var ett ganska allmänt husgeråd i såväl bättre som enkellare hem. Det förhöll sig nämligen så, att en pojke som nått en ålder av 17 a 18 år skaffade sig en kista vari han kunde förvara sina personliga tillhörigheter och till vilken han själv och ingen annan hade nyckeln. Den värdefullaste var ekkistan. Den förekom både målade och omålade. Mera vanlig var den av furu, som alltid var målade med en eller flera färger. På framsidan fanns ägarens initialer och årtal. Dylika kistor fanns det i så gott som varje hem under förra århundradet. De var mer eller mindre vackert dekorerade med girlander och blomsterkransar i olika färger och målade av någon känd målare i hemtrakten. Då tillverkningen av skänkar, dräkkistor, byråer och skåp tog fart i slutet av 1800-talet, blev den gamla kistan omodern. Pojken och flickan, som förut presentats med en kista fick nu en byrå eller en dräkkista. Det var en värdefullare

2

ACC. N:R M. 13670:3.

och mera inventiös möbel än den gamla kistan, som nu degraderades till skräpkista ute i stallet eller i skjulet, ^{hade} ~~och~~ man ^{den} ingen plats för ^{den} inne i rummen. Det var blott en och annan fattig, som inte hade råd att skaffa sig den dyrare byrån, som fortfarande nöjde sig med kistan.

Utom kistan målade man även golvur i den färg man gillade och med årtal och initialer. Dylika ur från 1800-talets början och dessförinnan kan man hitta här och var i gårdarna. På många ställen blev de gamla golvuren satta åsido i en skräpkammare, när de nya vägguren började införas i trakten. Först under de senare åren har dessa gamla golvur liksom kistorna kommit till heders igen. Numera betalas de bra, om det går att komma över någon av dessa rariteter. Efter ovanbemälde riksdagsman i Gullaboås såldes ett golvur år 1895 för 50:- kronor. Köparen lät underkasta det en noggrann granskning och fann att uret var tillverkat under 1700-talets senare hälft av en urfabrikant Ernst i Stockholm.??? Han sålde det sedan till sön bror för 1.000:7kr. Det var såldes en god affär och numera är det nog svårt att göra ett sådant inköp på en auktion i denna bygd.

Möbelmåleriet bland allmogen i denna ~~då~~ av vårt land bestod i grälla färger på kistor och andra möbler och dessa färger som tilltalade folket under äldre tid bestod ända fram till senare delen av förra århundradet. Den gamla blå eller ljusblå fär-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

ACC. N:R M. 13670:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gen byttes ut mot en mera dämpad brun färg, och blösterg^{m/}irlanger och initialer försvann. Det var en ny möbelkultur som blev rådande. Det gamla sättet att måla i skrikiga färger ersattes med en lugnare färgton, som gick mera i brunt eller mörkt brun färg. Visst fanns det möbler som var målade direkt på träet. Helt vita skåp, vitmålade stolar med svart sits, rödmålade tridstolar och blåmålade kistor. Men det var inte blott möbler som man målade dekorativt. Skäktträ, spinnrocker och lieorven målades och försågs med initialer och årtal. Dylika husgeråd var ofta utförda med en väldig omsorg och pietet, som visade att mästaren haft ett levande intresse för dess framställning. Det har varit kärlek till verket, som skapet detsamma, det må gälla en större möbel eller ett mindre verktyg. Det kan inte skönjas på samma sätt i nutidens maskinella framställning av varjehanda nyttighet, och vad som i detta fall gällde snickeri av möbler och husgeråd influerade i lika hög grad på måleriet.-

Så kom då schablonen under 1800-talets senare del, först på 80-talet, till denna del av vårt land och därmed avtog den mera personliga utformningen. Mönstren var nu givna och målningen kunde ske utan fantasi och nyskapande. Kistan behöll sitt utseende sedan århundradet tillbaka med en och annan avvikelse i storlek och form. Vanligen var locket plant och kistan kunde

4.

4

ACC. N:R

M. 13670:5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

då användas som sittplats. Det kunde inte heller få vara för otymplig till storleken, då den skulle blivit svår och tung att flytta. Det förekom kistor med både plant lock och välvt. Det förstnämnda slaget var mest vanligt. Och det var dessa kistor som man kunde använda som sittplats. Vad färgen anbelräffar var av skiftande slag. Det fanns blåmålade kistor och sådana som var målade i grälla rödaktiga färger direkt på träet och med ägarens initialer i svart samt årtal. Även helt vita initialer förekom. Allt efter vars och ens smak.

Den mest kände målaren från äldre tid här i trakten var David Andersson i L:a Glosebo. Han var anlitad målare under mitten av förra århundradet och hade sitt arbetsfält både inom och utom socknen. Han målade varjehande möbler och husgeråd och då han var skrivkunnig anlätades han ofta av ortens folk för att författa och skriva friarebrev. Skrivkonsten var här i socknen inte en allmän konst som utövades av vem som helst under den här nämnda tiden, utan den som ville ha ett brev skrivet måste hänvända sig till den skrivkunnige och en blådⁿⁱ de få av detta slag var målaren David Andersson i Glosebo. Han var inte infödd gullabobo utan hade inflyttat från annat håll, därom skvallrade han^a uttal, enligt vad äldre personer berättat. Han livnärde sig och sin familj på den förtjänst måleriet gav. Han var gift

ACC. N:R M. 13670:6.

två gånger och hade flera barn.Han dog under 1870-talet. Då han var enskicklig präntare blev han en gång anklagad inför häradsrätten för att ha förfalskat sedlar.Men han klarade sig med att han inte kunde.Han svar inför rättenlydde:"Detvure gutt jag kunne,så sant ja skulle".Detta blev sedan ett ordstäv i trakten,där det kom till användning i situationer då ~~det~~ gällde att klara sig!Det vore gott ja koon,sa gott ja skool" sa David.David Anderssons dialekt skilde sig från traktens i många stycken.

Kvinnliga målare från äldre tid är inte kända här.Men under de senaste 50 a 60 åren har många kvinnor utfört måleriarbeten på småsaker som tillverkats här i byarna Hästmahult,Skruvemåla och Lövsåla.Det är då mindre träalster av skilda slag såsom askar,slevar,glödrerade hus etc. allt målat i vackra färger.

Gamla tidens målare tillverkade sina färgstufferblandningar själva och använde ofta lång tid för att älta ihop de olika ingredienserna för att få fram denåsyftade färgen.Likaså tillverkade de själva många av de penslar,som fordrades för olika slag av målning.Att få material till olika slags penslar kunde många gånger ställa sig svårt.Till de grövre använde man svinborst och det kunde man skaffa i gårdarna vid jultiden,då slakten i vahliga fall skedde.Till de allra mjukaste och finaste penslar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

ACC. N:R M. 13670:7.

tog man svansen efter en ekorre. Att förära målaren en yvig ekorrsvans var något som han satte värde på. Dessutom finare tagel till penslar och nöthår kunde även användas. Men man hade även hår av grävling och hare i penslarna beroende på vad som skulle målas. Vid finare ådring krävdes mycket smala och tunna penslar. Om någon större och omfattande måleriarbete skulle utföras såsom målning i kyrkan eller annan offentlig byggnad, anlätades någon större firma och då kunde den kände hemmålaren få arbeta under entreprenören. Då det gällde mindre målning i hemmen utfördes arbetet av hemmamålaren med hjälp av söner eller lärpojkar. Enklare målning fick nybörjare utföra det gällde då rena plankstrykningen, som man sade.

Från senare delen av 1800-talet kom anilinfärgerna i bruk här och såldes av bygdens lanthandlare. Dessa tog sina varor huvudsakligen från Karlskrona. Sortimentet var inte stort och den försiktige handelsmannen skaffade hem endast, vad som beställdes. Den önskade färgen fick man bestämma efter en färkkarta, som hängde i butiken.

Med målningen sammanhängde tapetsering. Detta var en senare tids försköningsmedel i ett hem. Under 1800-talets första hälft fanns det många hem, som inte hade tapeter. I stället hade man vitlimmade väggar i vissa fall med blåaktig anstrykning.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7